

Екологічна культура в релігії і народних традиціях слов'ян¹

*Валентина Лучанська,
кандидат педагогічних наук,
докторант КНУКіМ*

*Просить — і буде вам дано,
Шукайте — і знайдете,
Стукайте — і відчинять вам...
(Євангеліє від Св. Матвія розділ 7, вірш 7)*

Світові релігії, кожна по-своєму, пропонують унікальний набір моральних цінностей й еколого-етичних правил для людей в їхньому ставленні до природи, яка займає ключове місце в розвитку людини [1—15].

З любові до природи починається рух людини до Бога. В Євангелії йдеться про любов до Бога й ближнього, а не до природи. У православному розумінні увесь боготворений світ продовжує залишатися носієм дихання життя, причастником Святого Духа, бо "все, що дихає, нехай хвалить Господа" (Пс. 148, 1—13; 150, 6), уся жива природа може розглядатися як наш "ближній" [1].

Уявлення про людину, її місце у світі, сенс її буття, життя та смерть, тема врятування людини і людства, побудови досконалого світу — свободи і благодаті, що протиставляється світу закону необхідності, поновлення — це основні проблеми, що йдуть від "Слова о законе и благодати" київського митрополита Іларіона.

Погляд на вільну природу піднімає нас до релігійних думок, що служать зв'язком між нею та нескінченим і міцніше прив'язують до її чудес і краси. Тим самим дикі природні території стають чимось на зразок священних текстів. Біблейська традиція теж включає турботу про природу. Земля належить Богові — і людям заповідано бути відповідальними хранителями її, "обробляти сад і піклуватися про нього" [3, с. 23].

Природні слов'янські звичаї, свята і обряди втілюють цінності слов'янської духовності, що склалися тисячоліттями — здоров'я і процвітання роду, благоденствуювання народу, добрі взаємини людини з природою. Природна духовність — це те, що склалося природним чином (світоглядні концепції, в основі яких лежать культ Природи і культ основного енергетичного джерела — Сонця). Тобто, слов'янство — це світогляд і світобачення народу, що славить життя. Для повернення духовного здоров'я слов'ян, а також для відновлення екологічної рівноваги в природі в найкоротші терміни необхідно визначитися, яким ми хочемо бачити наше суспільство в майбутньому? Українському народові здавна було притаманне ставлення до природи, як до чогось материнського, рідного. Ось, наприклад, текст замовлянь язичницьких часів: "Добрий день тобі, сонечко ясне! Ти святе, ти ясне — прекрасне; ти чисте, величаве й поважане; ти освітлюєш гори й долини, й високі могили — освіти й мене перед усім світом: добротою, красою, любов'ю й милостями... Яке ти ясне, величне, прекрасне, щоб і я такою була ясною, величною, прекрасною перед усім світом".

Народна мудрість говорить: "Сім разів відмірай і тільки один раз відріж". Стосовно природи це звучить так: "Не зашкодь! Спочатку подумай, а потім роби, передбачай наслідки своєї діяльності".

Відомі такі глибоко моральні біблійні вислови: "Не збирай собі скарбів на землі", "Яка користь людині, якщо вона придбає увесь світ, а душі своїй зашкодить?", "І нема в людини переваги — перед худобою". Біблія провіщає такі Божі кари, як вигнання з раю, потоп, розділення єдиної людської душі, віддалення народів один від одного через наділення їх різними мовами. А в Об'явленнях св. Івана Богослова пророкуються страшні природні катаклізми: "... і велика зоря спала з неба, палаючи, як смолоскип. І спала вона на третину річок та на водні джерела. А ймення зорі тій Полин. І стала третина води, як полин, і багато людей померли з води, бо згіркла вона...", "... і померла третина морського створіння, що мають життя...", "... І дано йому (сонцю) палити людей огнем. І спека велика палила людей...", "... і висохла вода в річці..."

Настанови щодо дбайливого використання людиною природи, її відновлення зустрічаються в багатьох книгах Старого Завіту. Шлях духовного розвитку і вдосконалення людини відзначений декількома знаменними віхами в Україні: природна духовність, християнство і атеїзм.

Після жовтневого перевороту 1917 року почала затверджуватися нова світоглядна концепція, що базувалась на атеїзмі. Релігійні (природна, християнська, мусульманська та ін.) картини світу були замінені цивільною теорією, утвердилась природно-наукова картина світу. Божественне було витіснене з суспільного і культурного життя народів нашої держави. Все, що не відповідало духу воєнничого атеїзму, було оголошено антигромадським і антинародним.

Зараз багато досліджень присвячено духовності. Її сенс залишається непроясненим. Одні пов'язують духовність виключно з релігійністю, інші нагадують про недавні устремління до комуністичної духовності, треті ототожнюють духовність з освітою. Християнство стверджує свободу і недоторканність людської особи [8].

Слов'янська традиція підносить звичаї, вічно рідні всім українським людям. І скільки б епох не минуло, скільки б не нав'язували нам чужорідні традиції, українські люди завжди повертаються до рідної традиції. Майже всі свята збігаються з циклом життя Землі, і тому мають значення не тільки духовне, а й інше — залучення до Природи. Охорона її — звичайна частина християнського служіння. Слов'янство — це поклоніння святому духу природи, частиною якої є сама людина. Це шанування роду, предків, і творення сімейного родового життя за стародавніми слов'янськими звичаями. Еволюція для християнської свідомості є не просто рух вперед, а й повернення тварин на шляхи, визначені Творцем, бо потік розвитку спрямований до створення людини, чиє поклоніння — одухотворити світ і зробити його відкритим для нових творчих діянь Бога. Такий сенс розвитку з погляду віри; наука ж лише вивчає форми і етапи становлення природи. Та безодня, яка пролягла між людиною і твариною, приводила деяких до думки про повну незалежність людини від природи. Однак, неможливо увявити собі, що людина виникла "ні з чого". Біблія підкреслює її зв'язок із природним світом, кажучи, що тіло людини утворене з "праху земного". І дійсно, як ми бачили, за своєю фізичною будовою людина — дитя землі, природи.

Починаючи зі свого ембріогенезу, вона несе на собі явні сліди тваринного походження [12].

Нині дедалі більшого значення для людства набуває екологічна етика як самостійний і особливий елемент духовної культури кожної особистості. Без додержання вимог

¹ Доповідь на Міжнародній науковій конференції "Слов'янський ідентитет: спільні коріння і спільне майбутнє — парадигма XXI століття". м. Київ, НБУ ім. Вернадського, 21 травня 2009 року.

екологічної етики неможливі екологічно правильне регулювання взаємозв'язків людства та природи, виховання екологічної культури людини. Шляхи вирішення цих завдань нам підказує релігія як духовне джерело екологічної культури. Саме релігія затверджує безкорисливе ставлення до Буття, культивує благоговіння перед життям. Отже, екологічна культура рівною мірою спирається як на релігію, так і на науку. Той, хто знайде наукову істину про суть природи і зуміє з'єднати її з духовним імперативом релігії, прийде до справжньої екологічної культури, яка допоможе нам розумно використовувати природу, уникнути екологічної катастрофи.

Список використаної літератури

1. *Борейко В. Е.* Постигание экологической теологии / В. Е. Борейко. — К. : Киев. экол.-культур. центр, 2000. — 87 с.
2. *Борейко В. Е.* Экологические традиции, поверья, религиозные воззрения славянских и других народов / В. Е. Борейко. — К. : Изд-во КЭКЦ и ЦОДП, 1996. — 223 с.
3. *Григорак Д.* Основные черты духовно-нравственного подвига в житиях Киево-Печерских святых / протоиерей Димитрий Григорак. — К. : Информ. изд. центр Укр. православ. церкви, 2002. — 160 с.
4. *Корольков А. А.* Духовная антропология / А. А. Корольков. — СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2005. — 324 с.
5. *Лучанская В. В.* Свобода и нравственная ответственность истины / Валентина Лучанская // Человек и христианское мировоззрение. Альманах. Вып.12 : Истина, добро и красота — их роль и значение. — Симферополь : Междунар. симп. "Человек и христианское мировоззрение". — С. 137—138.
6. *Мень А.* Истоки религии : (в поисках пути, истины и жизни) / Александр Мень. — Брюссель : [б. и.], 1991. — 428 с.
7. *Мень О.* Син людський / Олександр Мень ; переклад з рос. Л. Хмельковський. — 2-ге вид., виправл. — Львів : Свічадо, 2005. — 370 с.
8. *Мень А.* Дионис, Логос, Судьба: греческая религия и философия от эпохи колонизации до Александра : (в поисках пути, истины и жизни) / Протоиерей Александр Мень. — Брюссель : [б. и.], 1992. — 396 с.